
Franc Kuzmič

Božidar Raič in predstavitev Prekmurja osrednji Sloveniji

V prispevku avtor prikaže popotovanje Božidarja Raiča po Prekmurju in njegovo predstavitev Prekmurja osrednji Sloveniji z apelom za pomoč in tvorno sožitje z matičnim narodom. Raičeva prizadevanja so pustila tudi nekaj vidnih sledov.

In his paper the author outlines Božidar Raič's journey through Prekmurje, which he presents to central Slovenia with an appeal for help and fruitful coexistence with the mother nation. Raič's efforts have left some visible traces.

Uvodno pojasnilo

V dogovoru z urednico Traditiones naj bi se lotil morebitnih stikov med Matijem Murkom in dr. Avgustom Pavlom. Slednji je bil namreč četrto stoletja mlajši od Murka. Oba sta študirala slavistiko, iz te stroke tudi naredila disertacijo. Oba sta se ukvarjala s slovstveno zgodovino, kulturno in politično zgodovino ter etnografijo. In še bi lahko naštevali. Skušal sem odkriti, kakšno je bilo morebitno njuno sodelovanje, če je sploh bilo, zato sem najprej naslovil pismo Pavlovi hčerki Juditi, če je morda v skrbno shranjeni Pavlovi zapuščini med njima kakšna korespondenca ali kakršna koli druga sled. V pismu z dne 1. februarja 1995 mi je sporočila naslednje: »Vsa slovenska pisma, ki jih je prejel moj oče, so ohranjena. Veliko pisem je dobil samo od V. Novaka. Iz Češke imam le eno pismo, ki ga je iz Brna pisal dr. H. Jarnik. Torej, v korespondenci omenjenega nisem našla ničesar. Morebiti so kakšne sledi v pismih V. Novaka, ampak to je tako obsežno delo, da bi bilo lažje povezati se z V. N. Verjetno bo zelo rad pomagal! Moj oče je spomladi 1944, ko so nas okupirali Nemci (19. marca), veliko pisem uničil. Tako njegova korespondenca ni popolna...«

Toliko v pojasnilo tistim, ki bi želeli to raziskovati v prihodnje.

Iz bibliografije Matije Murka, ki jo je sestavila Jelka Arneri-Murko (do leta 1937), ni nikjer razviden kakšen prispevek o Prekmurju.¹

Vendar pa je ostalo še nekaj glede Murka in Prekmurja, čeprav posredno.

---

¹ V: M. Murko, Spomini, Ljubljana 1951, str. 265–296.

Murko in Raič

Murko se v svojih spominih spominja Božidarja Raiča z vsem spoštovanjem in mu posveča kar tri strani.² Po nekem dijaškem počitniškem nastopu na Ptujju je po Murkovem govoru »pritekel župnik Božidar Raič, me objel in poljubil. Tako sem se bliže seznanil s tem slavnim govornikom, učenim pisateljem, kulturnim in političnim delavcem in voditeljem v ptujskem in ormoškem okraju.«³ Murko je bil med drugim navdušen nad Raičevo bogato knjižnico. Še pozneje, ko je Raič zbolel, ga je Murko hodil »tolažiti v javno bolnico«.⁴ Njuno drugovanje je navsezadnje bilo tolikšno, da mu je Raič baje namenil svoje rokopise, a jih Murko po njegovi smrti ni dobil, niti jih ni videl.

Iz Raičeve zbirateljske dejavnosti lahko sklepamo, da je ostalo še kaj gradiva, ki bi potem morda pritegnilo Murka, da bi nadaljeval, če bi dobil rokopisno zapuščino.

Raič in Prekmurje

Božidar Raič je bil rojen na Žvabu (1827), v župniji Sv. Tomaža. V Zagrebu je nato študiral filozofijo (1844–1846), v Gradcu pa bogoslovje (1846–1850). Kot kaplan je začel svojo duhovniško pot v Ljutomeru (1850/51), nato v Slivnici pri Mariboru, zatem je bil profesor humanističnih predmetov na mariborski gimnaziji (1853–1860), nato pa spet župnik v Halozah (1860–1886).

Verjetno se je – kot še nekateri drugi – seznanil s Prekmurjem že kot gimnazijec v Varaždinu (1838–1844), pozneje pa kot kaplan v Ljutomeru (1850–1851).⁵

Leta 1860 je Raič potoval po Prekmurju,⁶ torej v času svojega župnikovanja v Halozah. Po Prekmurju je zbiral jezikovno in literarno zgodovinsko gradivo. Tudi Vatroslava Jagića je zamikalo Prekmurje, predvsem jezik, zato je Raiča leta 1878 povabil, da bi za »Archiv für slavische Philologie« napisal o tem razpravo, a se Raič temu ni odzval.⁷

Svoje popotovanje, ki je dokaj zanimivo, pa je potem objavil z naslovom »Črtice o Prekmurcih in njihovem govoru« v Levstikovem Napreju⁸, a je zaradi Levstikove smrti list prenehal izhajati in s tem je bilo tudi izhajanje razprave prekinjeno. Toda Raiču se je zdelo vredno in potrebno to vseeno objaviti, zato je razpravo ponovno objavil v Narodnem koledarju in Letopisu Matice Slovenske za leto 1868.

Raič je bil prvi od Slovencev, ki »si je zastavil cilj, odvzeti Muri značaj mejnika med Slovenci v Prekmurju in onimi z večinskega ozemlja ter pritegniti Prekmurce v osrednjeslovensko narodno in kulturno življenje.«⁹

Naslednje leto (1869) je priobčil prispevek »Prekmurški knjižniki pa knjige.«¹⁰

Drugič je Raič potoval po Prekmurju čez šest let, torej leta 1866. O tem svojem popotovanju je poročal v Listkih iz Haloz, ki jih je objavil v Slovincu.¹¹

V teh svojih delih je opisal in predstavil kulturne in narodnostne razmere v Prekmurju, zapisal prekmurska krajevna imena, orisal jezik in njegove značilnosti, predstavil pregled slovstva in celo nakazal rešitev jezikovno-kulturnega in narodnostnega problema Prekmurja.

² M. Murko, Spomini, Ljubljana 1951, str. 32–35.

³ N. d., str. 32.

⁴ N. d., str. 35.

⁵ Prim. SBL III, Ljubljana 1960–1971, str. 9–13.

⁶ Novine 16 (1929) 42 (20. X.), str. 4.

⁷ Novine 16 (1929) 42 (20. X.), str. 4.

⁸ Naprej, 1863, št. 66, str. 69–77.

⁹ SBL III, Ljubljana 1960–1971, str. 11.

¹⁰ Letopis Matice Slovenske. Ljubljana 1869, str. 57–84.

¹¹ Slovenec, 1867, št. 47.

Na prekmurščino kot jezik je stroko prvič menda opozoril Ivan Žiga Popovič, ki je o zanimivem prekmurškem jeziku v Küzmičevem prevodu Nove zaveze (iz izdaje leta 1817) seznanil Jerneja Kopitarja, ta pa navdušen to sporočil dalje Zoisu.

Osebnе stike s prekmurškimi Slovenci je nato prvi navezal Stanko Vraz, ki je leta 1838 potoval po Prekmurju in zbiral ljudske pesmi. Nekaj zapisov je uvrstil v svoje Narodne pesmi Ilirske pod naslovom »Vogerske«.¹²

Vraz je na prekmurščino opozoril tudi Matijo Čopa, ki se je potlej zanjo zelo zanimal in celo rojakom govorico priporočal kot vodilo v dvomljivih primerih.¹³

Posebno po letu 1848 se zanimanje osrednjega slovenskega prostora za Prekmurje poveča. Peter Kozler, Oroslav Caf in Matija Majer so zahtevali priključitev Prekmurja k Zedinjeni Sloveniji.¹⁴ Tudi neznani pisec je v Janežičevem Slovenskem glasniku leta 1862 priporočal, naj se prekmurški Slovenci pridružijo k Slovencem.

Med jezikoslovci sta se prekmurščine prva temeljiteje lotila Fran Miklošič in Oroslav Caf.

Raič je prvič pripotoval v Prekmurje iz avstrijske strani in ugotavljal, da je bil tudi ta del včasih slovanski, kar izpričujejo ob cestah table z nazivi vasi. Še danes so na oni strani meje Slovenci, sicer v močni manjšini, imenovani štajerski Slovenci.¹⁵

Raič uporablja za prebivalce levega brega Mure izraz Prekmurci. Zanimivo je, da so ostali govorili bolj o Ogrskih Slovencih. Izraz Prekmurje se nekako pojavi v virih iz srednjega veka.¹⁶ V uradno rabo pride po razpadu avstroogrske monarhije, torej po prvi svetovni vojni.

Sicer pa so se Prekmurci že od nekdanj imenovali Sloveni. Že pri prvi do sedaj znani tiskani knjigi, in sicer Temlinovem prevodu Lutrovega Malega katekizma iz leta 1715, je na naslovnici zapisano »na slovenski jezik preloženi«. Prav tako abecednik iz leta 1725 – naslovljen je z »Abecedarium slovensko«, Števana Küzmiča prevod Nouvega zakona (1771) ima »na stari slovenski jezik obrnjeni«, Mikloš Küzmič zapisuje »na hasek slovenskoga naroda«.¹⁷

Raič se je s Prekmurjem dobro seznanil, saj je precej dobro poznal Miklošičeva in Cafova dela.

Pri svojem obhodu je potoval od Radgone čez na Cankovo, se tu srečal z župnikom Borovnjakom, ki je sam gojil stike z intelektualci na oni strani Mure. Potem je šel naprej preko Pertoče k Sv. Juriju, od tam proti Gradu, potem v Petrovce, Porabje, kjer je na Gorenjem Seniku obiskal pisatelja Jožefa Košiča, kateri mu je v spomin podaril skoraj vse svoje knjige, ki jih je izdal. V Porabju je obiskal še Števanovce, nato šel nazaj v Prekmurje, kjer je obiskal Dolence, nato Kančevce (Sv. Benedikt), preko Sebeborec prišel v Martjance, potem v Bogojino in naprej v Turnišče. Od tam se je napotil v Črensovce, Beltince in v Mursko Soboto.

Na tem popotovanju se je Raič srečal z ljudmi, ki so govorili v jeziku, nad katerim je bil ves navdušen. Zapisoval si je veliko besed in imenuje »to krajino najkласičnejšo sloven-

¹² Narodne pesmi Ilirske, Zagreb 1839, str. 138–145.

¹³ V Geschichte der südslavischen Literatur, 1831, zgodovini južno-slovanske književnosti je Čop vključil tudi prekmurske pisatelje.

¹⁴ Peter Kozler je v članku Slovenci na Ogrskem (Slovenija, 1849) prikazal geografi jo, narodopisje in književnost Prekmurja. K »Slovenskim deželam« v svojem zemljevidu je priključil tudi Prekmurje.

¹⁵ Več o tem glej v zborniku Slovenci v avstrijski zvezni deželi Štajerski. Zbornik referatov. Ljubljana (SAZU) 1994.

¹⁶ Izraz je bil uporabljen za nekaj župnij na levem bregu Mure – »districtus ex altera parte Murae« (= pokrajina na drugi strani Mure).

¹⁷ Na primer Knjiga molitvena (Sopron 1783) ima celo naziv Slovenska okroglina.

sko zemljo.¹⁸ Posebno navdušen je bil nad bogatim slovenskim (prekmurskim) besednim zakladom, izvirnostjo jezika in izreke. Raič skuša prikazati madžarske besede slovenskega izvira in primerja prekmurske besede s takratnim osrednjim slovenskim jezikom in narečji.

Nadalje je presenečen nad vljudnostjo ljudi, nad sožitjem katoličanov in protestantov, čutiti pa je dostavke o židih, kar bi lahko izzvenelo malce antisemitsko.

Ugotavlja, da je malo narodno čutečih duhovnikov.¹⁹ Predlaga, da bi se prekmurski Slovenci priključili k slovenski (lavantinski) škofiji, saj je takrat živelo v sombotelski škofiji okrog 53.000 Slovencev.

Raič predlaga za Prekmurje še sprejem slovenskega pravopisa.

Zelo ostro obsoja madžarski šovinizem, ki tukajšnjemu slovenskemu življu krati pravice, po drugi strani pa obsoja brezbriznost Slovencev, ki bi lahko tem ogroženim bratom pomagali. Njegov končni cilj je, da bi prekmurske Slovence potrdil in navdušil za vztrajnost, osrednje Slovence pa zainteresiral zanje.

Raič je ostal s prekmurskimi izobrazenci, ki jih je spoznal na dveh svojih potovanjih po Prekmurju, v pristnih pismenih stikih, posebno z Borovnjakom in Košičem.²⁰ Posebno z Borovnjakom si je dopisoval vse do svoje smrti, saj sta se poznala 26 let. Ohranjeni sta dve Raičevi pismi Borovnjaku.²¹

V pismu z dne 20. 12. 1881 Borovnjaku z veseljem sporoča, da mu je po dveh objavah v Letopisu Matice Slovenske uspelo pritegniti pozornost javnosti za Prekmurje. Pismo začenja takole: »Mili mi brate! Ogrska slovenščina dobiva od one dobe, kar sem jaz jeno vrednost objavil v »Letopisu Matice Slovenske«, vedno več časti in veljave.« Nadalje mu sporoča, da je univerzitetni profesor v Gradcu dr. Gregor Krek dal kandidatu profesure dr. Lovru Požaru nalogo iz prekmurskega narečja. Toda po doslej znanih informacijah Požar te naloge ni naredil.²²

Lovro Požar je bil namreč kot študent večkrat pri Raiču in po vsej verjetnosti je Raič vplival, da bi Požar to nalogo izdelal.

Drugo ohranjeno pismo je pisal 21. 2. 1886 iz Dunaja in Borovnjaka prosi za cerkvene napeve. Sprašuje ga, če morda teh ni v rokopisni pertočki pesmarici, ki jo je ob svojem obisku na Pertočih videl. To pismo nam med drugim dokazuje Raičevo živo zanimanje za Prekmurje vse do konca življenja, saj je 19. 3. 1886 med svojim govorom doživel duševni zlom in začel potem naglo hirati, dokler ni 6. junija 1886 v Ljubljani umrl.²³

Isti duh veje iz pripisa v pismu leta 1881, ko prekmurskim znancem želi, »da so nam zdravi i delajo na srečo naših zapuščenih tlačenih Slovenov! Živeli!«

Da so Prekmurci leta 1867 obiskali malonedeljsko besedo, gre prav tako zasluga Raiču.²⁴

Leta 1868 je bil v Ljutomeru prvi tabor. Po Raičevi zaslugi se je tabora udeležilo okrog 600 ljudi iz Prekmurja.²⁵ Že leto prej pa je priporočal bratom na Kranjskem, Koroškem, Primorskem, kakor tudi v Prekmurju, naj prirejajo tabore.²⁶

¹⁸ Črtice o Prekmurcih..., str. 54.

¹⁹ Ugotavlja: »Sedanji dnovi svedočijo, ka tudi popovje hrbet obračajo roditeljici in njenim dičnim glasovom.«

²⁰ Ivan Škafar: Dve ohranjeni pismi Božidarja Raiča Jožefu Borovnjaku. Kronika 18 (1970) 1, str. 39–43.

²¹ Na pismi je najprej opozoril Jože Ftičar; bili sta v arhivu v Mariboru, potem je pismi objavil in razložil Ivan Škafar – glej op. 20.

²² Prim. Škafar, n. d., str. 41.

²³ Prim. SBL III, 9; Škafar, n. d., str. 42.

²⁴ Jože Ftičar: Slovenski taborit Božidar Raič – buditelj prekmurskih Slovencev. – Svet ob Muri 3 (1958), str. 33.

²⁵ Prim. Jože Ftičar: Delež Božidarja Raiča v mladoslovenskem gibanju. – Svet med Muro in Dravo. Maribor (Obzorja) 1968, str. 358.

²⁶ Slovenski gospodar, 15. 7. 1868.

Danes se v nekaterih krogih dežele ob Muri spet pojavlja vprašanje izraza Pomurje. »Vsevedeži« trdijo, da so si ta izraz izmislili prenapeti politiki po drugi svetovni vojni. Sicer pa je to poimenovanje izpeljal in prvič uporabil sam Raič v pozdravni pesmi A. M. Slomšku,²⁷ z namenom, da združi Slovence obeh bregov Mure, z drugimi besedami, da ustvari pogoje za ožjo medsebojno povezanost.²⁸

V Črticah o Prekmurcih se Raič ne drži samo Prekmurja, ampak obravnava še štajerske in splošno slovenske probleme, s temi pa je želel pokazati prav na elemente, ki povezujejo Prekmurje z osrednjo Slovenijo.

Buditeljskega in organizatornega pomena je Raičeva razprava Prekmurški knjižniki pa knjige.²⁹ V razpravi ugotavlja, da ni narodne zavesti, niti pri izobražencih ne. Prekmurce navdušuje na vztrajnost v nacionalnem boju, obenem pa jih hrabri, da niso sami, saj je Slovanov veliko.

Razprava Prekmurški knjižniki pa knjige je literarnozgodovinskega pomena in želi rešiti pozabe prekmurske pisce in njihova dela. Videti je, da vseh ni poznal oz. bil z njimi seznanjen. Pomotoma šteje Števana Kuzmiča za prvega prekmurskega pisatelja.³⁰ Tudi za Žbūla ne velja, da bi prvi prevzel slovenski črkopis, ampak je gajico uvajal v svoje molitvenike že Jožef Borovnjak.

Prekmurske pisce je želel glede jezika navdušiti za neke vrste reformirano prekmurščino, katere predlagatelj je prav on sam.

Do tega zaradi zgodovinskih in takratnih okoliščin seveda ni moglo priti, je pa gojil Raič do prekmurščine posebno ljubezen, kajti poleg stare cerkvene slovanščine mu je služila kot merilo v jezikovni kritiki.³¹

Obenem je želel Raič reformirati še slovenski jezik, a zaradi trpanja prekmurskih lokalizmov mu to ni uspelo, vseeno pa je precej besed prišlo v vodilne slovenske liste.³²

Ti dve razpravi sta bili izhodišče zgodovinarju dr. Karlu Glaserju za poglavje »Ogerski Slovenci« v Zgodovini slovenskega slovstva.³³

Prispevek o Raiču lahko najlepše sklenemo z nekaj njegovimi stavki: »Ti Slovenci (Prekmurci – op. F. K.) brez kakega boljšega domačega učilišča pričakujejo blage roke pomočnice, ktera bi je podpirala v posploševanju dušne omike ter jim vcepljala narodno zavest... Prekmurci so še zelena vejica slovenske svrži... Zato je treba potegniti tudi Prekmurce v svoje slovstveno kolo, nekaj da zremo za obilne zaklade, ki so ohranjeni v njihovem govoru, nekaj, da bi je pridobili za svojo književnost ter oteli prepada, kateri nam je že čuda sorodnikov požrl... Mili bratje, ogerski Slovenci, naj se bližajo nam Slovincem v svoji pisavi, naj pristopijo marljivo k Matici slovenski in k Mohorjevemu društvu, kajti njihovo slovstvo samo po sebi nikakor ne bi moglo napredovati ne imajoče dovolj bralcev.«

²⁷ Pesem je bila objavljena v Bleiweisovih Novicah leta 1859, str. 300.

²⁸ V pesmi Slovenci podravski in pomurki pozdravljajo novega višega pastirja prečastitega Slomškovega Antona Martina. V pesmi med ostalim pravi:
V Ptuji starinskem bili so vredni viši pastirje
Božji nauk širé u tretjem in štrtem stoletji
Na Podravji, Pomurji za nevernih Rimljanov;
spletali so mučenske si vence po trudi težavnih-
(Novice, 1859, str. 300).

²⁹ Narodni koledar in Letopis Matice Slovenske za leto 1869. Ljubljana, Matica Slovenska, 1868, str. 57–84.

³⁰ Prvi do sedaj znani prekmurški pisec oz. bolje rečeno prevajalec je bil Franc Temlin. Njemu sledi Mihael Sever in šele nato Števan Kuzmič.

³¹ Na prekmurščino se je skliceval npr. v korekturah Bleiweisovih in Miklošičevih beril.

³² Npr. Novice, Naprej, Celovski Slovenec, Slovenski Gospodar, Slovenski Narod.

³³ Dr. Karol Glaser: Zgodovina slovenskega slovstva. Ljubljana 1894, zv. I, str. 197.

Sklepna misel

Že v uvodu povedane Murkove besede, da mu je bila namenjena Raičeva zapuščina, a je ni dobil, bi lahko drzno razpredali naprej in ustvarili domnevo: če bi Murko dobil Raičevo rokopisno zapuščino, v kateri je bilo gotovo precej gradiva iz Prekmurja in o Prekmurcih, bi ga morda to navdušilo, da bi z Raičevim delom nadaljeval, kot je nadaljeval za Cafom sam Raič. Kakor koli že, Raičev delež oz. prispevek je bil pri tem velik.

Summary

Božidar Raič and the Presentation of Prekmurje to Central Slovenia

First in 1860 and then in 1866, Božidar Raič journeyed to Prekmurje, where he collected linguistic, literary and historical material. He gave a rather interesting account of his research in his books "Sketches of the Prekmurje People and Their Language" (1868) and "Prekmurje Writers and Books" (1869).

In these two works he describes and highlights the cultural and national situation in Prekmurje, records Prekmurje toponyms, outlines the language and its specific features, gives a survey of literary works and even hints at a solution for Prekmurje's linguistic, cultural and national problems.

Although the natives of this region by the Mura River have been calling themselves Slovenes from time immemorial, in central Slovenia they were referred to as Hungarian Slovenes. Raič uses the terms Prekmurians and Prekmurje, which had come into official use after the breakdown of the Austro-Hungarian monarchy.

Raič was so enthusiastic about the language spoken by the natives of this region that he started recording and studying it. He suggested that they should adopt the rules of Slovene usage. He was also surprised by their civility and the coexistence between Catholics and Protestants. After concluding that there were few nationally conscious priests, he suggests Prekmurje Catholics switch from the Szombothely to the Maribor diocese. While sharply denouncing Hungarian chauvinism, he also criticizes other Slovenes for not helping their threatened brothers.

As far as language was concerned, his aim was to drum up support among Prekmurje writers for a kind of reformed Prekmurje language.

Raič stayed in touch with some Prekmurje intellectuals until his death.

Matija Murko might have continued Raič's work had he obtained the promised manuscripts which might have encouraged him to continue his work of bringing Prekmurje closer to central Slovenia.